

DET NASJONALE STATSADVOKATEMBETET

FOR BEKJEMPELSE AV ORGANISERT OG ANNEN ALVORLIG KRIMINALITET

Justis- og beredskapsdepartementet

ved/

lovavdelingen@jd.dep.no

Deres referanse

Vår referanse

Dato

16/7844 ES SSA/bj

2016/2165-2 MBA

13. mars 2017

Strengere straffer for flere lovbrudd og endringer i utmålingen av oppreisningserstatning

Det vises til høringsbrev av 10. desember 2016 med vedlagt høringsnotat Snr. 16/7844.

NAST er enig i at anvendelsen av straffeloven (1902) § 62, som videreføres i straffeloven (2005) § 79 bokstav a, i flere tilfelle har medført at den utmålte straff er blitt uforholdsmessig lav i forhold til omfanget av de lovbrudd saken gjaldt. Årsaken til det har vanligvis ikke vært at strafferammen er for lav, men at strafferammene ikke utnyttes. Særlig når de pådømte lovbrudd også innebærer integritetskrenkelser av flere fornærmede, kan noen avgjørelser ha vært i strid med den alminnelige rettsoppfatning.

På den annen side er NAST også enig i at det bør gå en grense for hvor streng straff domstolene skal kunne utmåle. Det er en grunnleggende humanitær verdi i vårt samfunn at domstolene skal kunne stå relativt fritt ved straffemålingen og vektlegge også den enkelte lovbruters personlige situasjon og eventuelle formildende omstendigheter. Men det bør signaliseres tydelig fra lovgiver at hensynet til de fornærmede i saken skal veie tungt og at dommen dermed må avspeile omfanget av de krenkelser som er begått.

Lovendring straffeloven § 79 bokstav a) nr 1 - 4

Det er NAST sin oppfatning at lovens regler for straffskjerpelse ved pådømmelse av flere lovbrudd i konkurrens, i de aller fleste tilfelle, gir tilstrekkelig rom for å fastsette en riktig straff. Adgangen til å forhøye fengselsstraffen inntil det dobbelte av lengstestraffen i det strengeste straffebudet medfører vanligvis at rammen oppleves å være vid nok.

Vi vil likevel påpeke at rammen kan bli for snever dersom man får saker som gjelder en lang rekke overgrep hvis strafferammen for det alvorligste lovbruddet ikke er høyere enn 3 år.

For å illustrere dette vises til avgjørelse inntatt i Rt. 2009 side 140, som også er omtalt i høringsnotatet. De alvorligste forholdene var der seksuell omgang med to mindreårige jenter og straffen ville nok i dag vært betydelig høyere enn den som faktisk ble utmålt. Saken gjaldt i tillegg befattning med fremstillinger av seksuelle overgrep mot barn, fremstillinger som seksualiserer barn og også overtredelse av straffeloven (1902) § 200 annet jf. tredje ledd – tilsvarende straffeloven

Postadresse:
Postboks 804 Dep
0030 OSLO

Kontoradresse:
Brynsalléen 4
0667 OSLO

Telefon:
23 17 42 00
Mail:
Post.nasj.emb@statsadvokatene.no

Telefax:
23 17 42 10

(2005) § 305 bokstav b) – overfor 46 barn. Straffen for de to sistnevnte postene ble anslått til inntil 4 års fengsel (1 år og mellom 2 år og 6 måneder og 3 år).

Det er stor sannsynlighet for at vi i fremtiden vil få en rekke saker som gjelder overgrep mot barn på nettet, og hvor antallet fornærmede kan bli 46 – eller mange flere. Dersom barna ikke blir forledet til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, rammes slike forhold i dag "bare" av straffeloven § 305 bokstav b), og strafferammen er fengsel i inntil 1 år. Forholdet kan også bli rammet av straffeloven § 311 – det legges til grunn at disse to bestemmelser kan anvendes i konkurrens – men total strafferamme blir likevel fengsel i inntil 6 år. I avgjørelsen fra 2009, avsnitt 26, viste Høyesterett til at lagmannsretten hadde kommet til at det forelå særdeles skjerpene omstendigheter i forhold til 25 av de fornærmede unge pikene (alder 9 – 16 år). Det ble lagt vekt på elementer som "det var tale om nærbilder av kjønnsorganer, at pikene var spesielt unge, at domfelte ga instruksjoner om hvordan pikene skulle forholde seg, at pikene ikke var klar over at bilder og filmer ble lagret på domfeltes PC samt bildenes omfang og karakter." Straffen ble, som nevnt over, anslått til fengsel i 2 år og 6 måneder til 3 år for overtredelsene mot alle de 46 fornærmede, inkludert de 25 hvor det forelå særdeles skjerpene omstendigheter. Dette gir et gjennomsnitt på 19 – 23 dager pr forhold, og det er grunnlag for å hevde at dette iallfall ikke er for strengt i dag. Det legges til grunn at Høyesterett her har anvendt § 62 på forholdene – før tidsanslaget går inn i totalvurderingen.

Strafferammen i § 305 bokstav b) er fengsel i et år. Det innebærer at den straff som ble utmålt i avgjørelsen fra 2009 stanger i taket selv om det legges opp til alternativet med tredobling av rammen ved pådømmelse av flere lovbrudd sammen. Dette er imidlertid, slik vi ser det, ikke et problem som bør løses gjennom straffeloven § 79, men mer et spørsmål om innføringen av straffeloven av 2005 medførte at en nyansse i loven har falt ut.

Det er likevel NAST sin vurdering at den totale strafferamme blir vid nok ved at man beholder adgangen til å forhøye inntil det dobbelte. I de øvrige saker hvor det anses å foreligge mulighet for at lange serier lovbrudd forøves for gjerningsmannen blir oppdaget, er strafferammen vid nok; vanligvis inntil 6 år. Det er også et viktig poeng, slik det fremheves i høringsnotatet, at ikke muligheten for utmåling av straff blir vesentlig høyere enn den straff som vanligvis utmåles.

Embetet vil derfor tiltre at straffeloven § 79 innledningsvis utformes slik:

Foreligger en eller flere av situasjonene i bokstav a til c, forhøyes strafferammen til det dobbelte:

1. *når en lovbrøyer ved en eller flere handlinger har begått flere lovbrudd, og det skal idømmes en felles straff som skal stå i forhold til antallet lovbrudd som pådømmes.*
2. *Forhøyelsen regnes av strafferammen i det strengeste straffebudet.*

Det er vår oppfatning at alternativet "idømmes en felles straff som skal stå i forhold til antallet lovbrudd som pådømmes" best får frem forpliktelsen til å vurdere samtlige lovbrudd for straffen endelig fastsettes. I dette må man innfortolke en forpliktelse til også å vurdere hva det enkelte lovbrudd – eller den enkelte serie av lovbrudd – ville medføre av straff isolert sett. Flere slike anslag som antyder straffen for det enkelte lovbrudd/den enkelte tiltalepost vil igjen danne grunnlag for en summering som vil medvirke til at den samlede straff fastsettes ut fra et grunnlag som inneholder alle lovbrudd og som ikke blir for lavt. Høyesterett har i en lang rekke avgjørelser i de senere år anslått et straffenivå for den enkelte forbrytelse i saken, og dette gir god veiledning i hvordan man bør jobbe med saker som gjelder flere lovbrudd.

Endringen i straffeprosessloven § 40

Som det fremgår av redegjørelsen ovenfor, er det vår oppfatning at det å vurdere hva den enkelte tiltalepost isolert sett ville medført av straff, vil være et godt middel når man skal komme frem til samlet straff i en sak som gjelder flere forbrytelser. Slik beregning utføres allerede i dag i de fleste saker som gjelder mange lovbrudd. En tilføyelse i loven som foreslått antas imidlertid å være medvirkende til at både aktorer og dommere raskt gjør dette til alminnelig arbeidsmetode og forslaget tiltres herfra. Og en slik kortfattet redegjørelse i dommens premisser vil vise hvordan de enkelte overgrep er bedømt og det vil gjøre det lettere for de fornærmede å forstå dommen og begrunnelsen for straffeutmålingen.

Lovendring straffeloven § 79 bokstav a) nr 5 og 6

Så er det embedets oppfatning at § 79 bokstav a) i dag *ikke* gir tilstrekkelig rom for å fastsette passende straff i de alvorligste sakene.

Ved innføringen av særlige bestemmelser om folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser ble det i norsk strafferett åpnet for å idømme straffer på fengsel i inntil 30 år. I prinsippet gjelder denne ramme også for et enkelt drap såfremt drapet er begått i en slik straffeskjerpene sammenheng som beskrevet i straffeloven (2005) kapittel 16 eller § 132 i kapittelet om terrorhandlinger. Og det ligger innbakt også her at det finnes en øvre, og humanitær, grense som får anvendelse selv i saker som kan dreie seg om medvirkning til tusenvis av drap.

På bakgrunn av den utvikling som har pågått over lang tid og hvor straffene for grove voldsforbrytelser og grove seksuallovbrudd gradvis er blitt strengere, kan det nå fremstå som inkonsekvent at det ikke har skjedd noen utvidelse av den øvre, totale strafferamme i saker hvor flere alvorlige integritetskrenkelser kommer til pådømmelse samtidig. Det å ha en humanitær og rettferdig iretteføring av slike særlig alvorlige lovbrudd innebærer jo også at de fornærmede og deres pårørende skal oppleve at deres interesser i saken kommer til uttrykk i reaksjonen mot gjerningsmannen.

Det er vårt syn er at det bør åpnes for å kunne utmåle straffer også i området 21 – 30 år overfor gjerningsmenn som har begått flere drap eller som har begått drap og i tillegg alvorlige seksuallovbrudd eller grove voldsforbrytelser eller ran. Selv om det aldri vil kunne blir mulig å utmåle straffer som står i forhold til inntil 22 overlagte drap, vil alminnelig rettferdighetsfølelse kunne begrunne at man, i de svært få saker som det forhåpentligvis vil gjelde, kan gå over dagens 21 år når kombinasjonen av alvorlige lovbrudd gjør det rimelig. En øvre grense på 30 år synes imidlertid å være nok. Dersom en øvre ramme på 30 år fremstår som for lite, vil det sannsynligvis foreligge særlige behov for å verne samfunnet i den aktuelle saken, og da kan det idømmes forvaring.

Embedet er enig i at straffen for personer som var under 18 år på gjerningstidspunktet fortsatt bør være begrenset slik at fengsel i 15 år er den strengeste straff som kan idømmes.

Embedet vil derfor gi sin tilslutning til en endring som foreslått på dette punkt slik:

5. *Dersom lovbrøyteren har begått flere lovbrudd som kan straffes med fengsel inntil 15 år eller mer, forhøyes strafferammen til fengsel i inntil 30 år.*
6. *For personer som var under 18 år på handlingstidspunktet, kan ikke strafferammen forhøyes ut over fengsel inntil 15 år.*

Lovendring straffeloven § 43

Embetet tiltrer også forslaget til endring av straffeloven § 43, slik at det kan fastsettes en tidsramme som ikke kan overstige 30 år.

Oppreisningsansvar for skade av ikke-økonomisk art

Hvem kan få oppreisning

Innledningsvis på side 29 – 30 i notatet redegjøres for skadeserstatningsloven §§ 3-5 og 3-3, hvor opplistingen i § 3-3 viser hvilke fornærmede som har rett til oppreisning etter § 3-5 bokstav b). Dette problematiseres ikke på noen måte i høringsnotatet.

NAST vil likevel bemerke:

Før skadeserstatningsloven § 3-3 ble endret i desember 2015 for å tilpasse bestemmelsen til straffeloven 2005, omfattet oppregningen en henvisning til straffeloven av 1902 § 200 tredje ledd. Barn som ble forledet til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd fikk rett til oppreisning dersom det forelå særdeles skjerpene omstendigheter. Dette er nå bortfalt; § 305 bokstav b) i loven av 2005 nevnes ikke som grunnlag for oppreisning. Dette innebærer således at overgrep mot barn slik de ble beskrevet i dommen gjengitt i Rt 2009 side 140, hvor domstolene fant at det forelå særdeles skjerpene omstendigheter, ikke i dag utløser rett til oppreisning for skade av ikke-økonomisk art. Det legges til grunn at det ikke var tilsiktet å avslutte en eksisterende erstatningshjemmel. I denne sammenheng presiseres igjen at svært mange av de overgrep som foregår på nett ikke vil falle inn under den juridiske betegnelse seksuell omgang – og vil derfor "bare" kunne irettesettes som overtredelse av straffeloven § 305 bokstav a) og b). Og særlig overgrep som rammes av bokstav b) vil av svært mange av de fornærmede, når de blir voksne nok til å forstå hva som skjedde, oppleves som en stor både psykisk og sosial belastning.

Oppreisning ved lovbrudd begått av flere i fellesskap

Det er i høringsnotatet grundig redegjort for hvordan saker om oppreisning er blitt avgjort i tilfelle hvor det har vært flere gjerningsmenn, og flertallets avgjørelse, Rt 2008 side 65, har blitt fulgt i de fleste sakene. NAST er enig i at det nå er grunn til å regulere ansvaret nærmere i loven.

Innledningsvis bemerkes at vi er enig i at det harmonerer best med de hensyn som begrunner en erstatningsplikt dersom plikten til å yte erstatning vurderes konkret for den enkelte gjerningsmann også i saker hvor det har vært flere sammen om å skade/krenke fornærmede. Det vil understreke den ponale siden ved ileggelse av erstatningsansvar og det bør medføre at den enkelte overgriper må betale som om vedkommende hadde utført sin del av lovbruddet alene.

Dersom dette skulle medføre at fornærmede får en samlet erstatning som fremstår som høy i forhold til hva andre har fått i andre saker, kan det godt begrunnes. En fornærmet som utsettes for vold eller for seksuelle overgrep fra flere personer samtidig vil høyst sannsynlig oppleve situasjonen som enda mer krenkende og skremmende enn om det hadde vært en gjerningsmann (eller kvinne). I voldssaker vil fornærmede ha større vansker med å forsvare seg. Potensialet for hvilken skade som kan oppstå må fremstå som mye større og også usikkert idet den enkelte voldsutøver, mens det pågår, ikke kan ha oversikt over situasjonen. Så selv om dette foregår som en fortsatt handling, legges til grunn at det for fornærmede kan oppleves som flere angripere og vold fra flere kanter. Når det gjelder seksualovergrep vises til mindretallet votum i Rt 2008 side 65: "*Selv om gjerningsmennene er til stede samtidig og bistår hverandre, må det derfor for voldtektsofferet oppleves som en ny krenkelse når hun blir "overtatt" av en annen gjerningsmann. Dessuten vil graviditetsrisikoen, smitterisikoen og risikoen for å bli påført fysiske skader øke med antallet voldtektsmenn."*

NAST er dermed enig i at oppreisningsansvar etter skadeserstatningsloven § 3-5 for handlinger begått av flere i fellesskap, skal fastsettes særskilt for den enkelte. Som mindretallet i avgjørelsen inntatt i Rt. 2008 side 65 ga uttrykk for bør det på samme måte som ved straffutmålingen foretas individuell vurdering av oppreisningsansvaret.

Dersom det endelige resultat skulle ende på at det tilføyes et nytt siste punktum i skadeserstatningsloven § 3-5, med oppstilling av bestemmelser, må det påpekes at i det forslag som står gjengitt på side 39 i høringsnotatet og i forslaget til lovt tekst er oppregningen slik "§§ 291. (293), 294, 295, 296, 302, 312, 313 eller 314". De bestemmelser som nevnes er således voldtekt, (grov voldtekt), grovt uaktsom voldtekt, misbruk av overmaktsforhold, seksuell omgang med innsatte mv., seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år, incest, søskenincest eller seksuell omgang mellom andre nærstående. Oppregningen omfatter således ikke § 299 voldtekt av barn under 14 år. I og med at § 302 nevnes i oppregningen, jf setningen foran i bestemmelsen om hensyn som skal vektlegges, påpekes herfra at § 299 ikke er nevnt.

NAST tiltrer imidlertid forslaget om at spørsmålet løses i loven ved et nytt siste ledd i § 3-5 som foreslått:

Er skade voldt på person, krenking tilføyd eller mislig atferd utvist av flere i fellesskap, fastsettes oppreisningsansvaret særskilt for hver av de ansvarlige.

Det påpekes i høringsnotatet at dette alternativ kan bli nokså vidtrekkende. NAST er av den oppfatning at det er rimelig å ha samme utmålingsprinsipp for alle typer saker hvor erstatningsansvar pålegges flere gjerningsmenn som har begått integritetskrenkelser i fellesskap.

Med hilsen

Marit Bakkevig
statsadvokat

gjenpart sendes postmottak@riksadvokaten.no